

KAR BOLALAR MAKTAB DIDAKTIKASI

Djurayeva Sohiba Barat qizi

JDPU Maxsus pedagogika kafedra o'qituvchisi

Beknazarova Samara Zafarjon qizi, Turg'unboyeva Muxlisa Olim qizi

Mahmudova Dilnorabonu Abduvaliyevna

Surdopedagogika yo'nalishi, 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Bugungi maqolamizda kar bolalarni o'qitish jarayonini o'rganish, eshitishda kamchiligi bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan o'qitish ishlarining o'ziga xos xususiyatlarini, turli tamoyillar va metodlarning ahamiyati haqida, kar bolalarni o'qitishning tizimlilik haqida yoritib berilgan.

Kalit so'zi: O'quv reja, o'quv dastur, darsliklar, dars, tamoyillar, metodlar, umumiy, xususiy, maxsus, korreksion, kuzatish, korgazmali, tushuntirish, darslik va kitob bilan ishlash, ekskursiyalar, korreksion yo'nalganlik, onglilik.

Аннотация. Процесс обучения глухих детей, структура учебного процесса на основе образовательных стандартов, систематичность уроков.

Ключевые слова: учебная программа, программа, учебник, осведомленность, экскурсия, урок, общий, специальный, особая осведомленность

Annotation The process of teaching deaf children, the structure of the teaching process based on educational standards, the systematicity of lessons

Key word: curriculum, program, textbook, awareness, excursion, lesson, general, special, special awareness

Kar bolalar maktabida o'qitish jarayonida o'quvchilar egallab olishlari lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning ma'lum bir hajmi va tizimini tushunish mumkin bo'ladi. O'qitish jarayonini takomillashtirish uchun o'rganilayotgan fanlarining ro'yxati, har bir o'quv fani bo'yicha material hajmini aniqlash o'quv dasturlari va darsliklarda ortiqchalarini chiqarib tashlash, asosiy tushuncha va g'oyalarini aniq yoritib berish, o'quvchilar egallashi lozim bo'lgan ko'nikma va malakalarning eng muvofiq hajmini belgilash yo'li bilan amalga oshiriladi.

Kar bolalar maktabining o'quv rejasi va dasturlari

O'quv reja davlat tomonidan tasdiqlangan hujjat bo'lib, asosiy o'quv fanlari belgilanadi. Unda o'quv yillari bo'yicha fanlarni o'qitish tartibi, ketma-ketligi, har bir o'quv faniga ajratilgan soatlar soni ko'rsatilgan bo'ladi. O'quv rejasini tuzishda

kar o'quvchilarning yosh xususiyatlari, ularning umumiy va nutqning rivojlanish darajasi e'tiborga olinadi, o'quv rejasida kar bolaning umumiy va mehnat ta'limining o'zaro bog'liqligi nazarda tutiladi. Respublikamizda karlar maktabida fanlar umumta'lim maktablaridagidek bo'lib, faqat musiqa va chet tili darslari o'tilmaydi. Umumta'lim maktablaridan farqli karlar maktabining o'quv dasturida umumiy soatlar soni va ularning o'quv fanlariga ajratilishida tafovutlar mavjud. Kar bolalar maktabining o'quv rejasida maxsus bo'lib, eshitishni rivojlantirish bo'yicha talaffuzni shakllantirish bo'yicha maxsus mashg'ulotlar kiritilganligi bilan xarakterlanadi. Kar bolalar maktabining o'quv rejasida tushuntirish xati va o'quv soatlarining taqsimlanishidan iborat.

Kar bolalar maktabining o'quv dasturlari o'quv rejasida asosida har bir fan uchun tuziladi. Dasturlarda har bir fanni o'qitishdan maqsad, uning mazmuni, bolalar egallash kerak bo'lgan bilim, ko'nikma, malakalar yoritib beriladi, o'quv yillari bo'yicha fanni o'rganish tartibi ko'rsatiladi. Kar bolalar maktabining boshlang'ich va o'rta sinflari maxsus dasturlar bo'yicha, yuqori sinflari umumta'lim maktablari dasturlari bo'yicha ishlaydi. Kar bolalar dasturlari umumiy pedagogik talablar asosida tuziladi. Dasturlarda u yoki bu bo'limni o'rganish jarayonida kar bolalar tomonidan egallanishi lozim bo'lgan nutq materialining hajmi va xarakteri ko'rsatiladi.

Kar bolalar maktabi darsliklari va ularda qo'llaniluvchi tamoyillar

Kar bolalar maktablari darsliklari. O'quv rejasida va o'quv dasturlariga muvofiq har bir fan bo'yicha darsliklar tuziladi va ularda tizimli tarzda o'quv fani mazmuni bayon etiladi. Darslikning asosiy vazifasi – kar o'quvchilarning darsda olingan bilimlarini mustahkamlash va chuqurlashtirishdir. Maktab darsliklarining mazmuni ta'lim maqsadlari, maktab vazifalari, o'quv dasturlariga, ilm-fan, texnikaning zamonaviy yutuqlari, fanlararo bog'lanishlariga mos kelishi lozim. Darslikning metodik apparati kar o'quvchilarda o'rganilayotgan materialga qiziqish uyg'onishini rivojlantirishga, ularni ijodiy faollashtirishga, nazariy va amaliy malakalarni shakllantirishga qaratilishi lozim.

Ilmiylik tamoyili. Ilmiy bilimlarning egallab olinishini ta'minlash uchun kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining idrok qila olish imkoniyatlarini hisobga olgan holda eng muhim ilmiy ma'lumotlarni tanlab olish kerak. O'quvchilarning idrok qila olish imkoniyatlari jismoniy kuch va aqliy kuchlanish talab qiluvchi o'quv mavzulari va amaliy masalalari izchillik bilan murakkablashib borish jarayonida kengayib boradi. O'quv materialining ilmiyliligi tushunarli bo'lish bilan uyg'unlashishi kerak.

Karlarni o'qitishda onglilik va ijodiy faollik tamoyili. O'quvchilarning bilimni ongliligi va ijodiy faolligi qoidasi: O'quvchilarning o'qishga ongli va ijodiy munosabatda bo'lishlarini; O'rganilayotgan materialni tushunib olishlari va tushunganlarini ifodalay olishlarini; o'qish faoliyatini ijodiy xarakterda bo'lishini; bilimlarning amaliyotda ongli qo'llanilishi va ularning ishonchga aylanishini o'z ichiga oladi. Onglilik tamoyilini amalga oshirishda bosh rol o'qituvchiga taalluqlidir.

Korreksion yo'nalganlik tamoyili, bolaning sog'lomligiga tayanishni, kar bolaning rivojlanishida kompensator imkoniyatlarini ta'minlashni nazarda tutadi. Kar bola sog'lom miyaga ega bo'lib, ko'rgazma-harakatli va ko'rgazma-obrazli darajada atrof dunyoni aks ettirib anglay oladi va boshqa tamoyillar ham qo'llaniladi.

Umumiy, xususiy, maxsus metodlar va dars o'quv faoliyatini tashkil etish

Umumiy metodlar. Bu metodlarga barcha tipdagi o'quv muassasalarida o'qitish jarayonida qo'llaniladigan metodlar kiradi. Bunda ommaviy maktablarda o'qitiladigan barcha fanlarda bu metodlardan foydalaniladi.

Maxsus metodlar. Bunda kar bolalar maxsus maktabida o'quv rejasida ko'zda tutilgan ma'lum bir o'quv fanini o'zlashtirish, o'qitishda qo'llaniladigan metodlar tushuniladi. O'quv materialining ahamiyatli tomonlari va shu o'quv materialining kar bolalar tomonidan o'zlashtirish xususiyatlariga tayaniladi, muhim metodologik metodlar, o'qitishning tashkiliy shakllaridan foydalaniladi.

Xususiy metodlar. Xususiy bo'limlar ustida ish olib boruvchi surdopedagoglar tomonidan qo'llaniladigan metodlar, ya'ni kar bolalarning so'zli nutqini muomala vositasi sifatida shakllantirish, talaffuz va labdan o'qishga o'rgatish kabi ishlarda qo'llaniladigan metodlardir.

Dars – o'quv jarayonining asosiy shakllaridan biri hisoblanadi. Bu o'quv jarayonining shunday birligiki, unda ta'limning tuzilishi, tamoyil va metodlari mujassamlashadi. Ta'limning umumdidaktik tamoyillari darsga qo'yiladigan quyidagi talablarni belgilab beradi:

- Belgilangan vazifalar bo'yicha darsning maqsadini va o'quv jarayonini aniqlash;
- maktab dasturi talablari va o'quvchilar imkoniyatlari hamkorligida dars tuzilishini rejalashtirish;
- O'quvchi tomonidan boshqariladigan va o'quvchilar faolligini oshirishga qaratilgan ta'limning etodlarini qo'llash;

- O'quvchilarning yoshi va yakka xususiyatlaridan kelib chiqqan holda murakkablik darajasi va ko'lamini aniqlashtirish;
- Qatnashuvchilar qiziqishini ta'minlovchi ta'limning kuzatuv choralarini qo'llash;
- Shaxsning dunyoqarashi va har tomonlama rivojlanishini shakllantiruvchi darsning tarbiyaviy vazifalarini hal qilish;
- O'quvchilar bilan yoppasiga, guruhli va yakka ishni tashkil etish imkoniyatini ta'minlash.

Darslarda nutqning turli shakllaridan foydalanib, darsning mazmuni, maqsadidan kelib chiqqan holda o'quvchilarning yoshi, eshitish darajasi va nutqiy rivojlanishiga qarab aniqlanadi. Ta'limning birinchi bosqichida og'zaki va daktil nutq birgalikda qo'llaniladi. Daktil nutq o'quvchilar nutqini rivojlantirishda yordamchi vosita hisoblanadi. Yangi bilimlarni shakllantirishda o'qituvchi og'zaki va yozma nutqni qo'llaydi. Quyi sinflarda o'qituvchi tomonidan 10-15 daqiqa davomida so'zlanayotgan materialni o'zlashtirish o'quvchilarga qiyinchilik tug'diradi. Ular tezda charchashadi va o'qituvchi nutqini kuzatishni to'xtatishadi. Shuning uchun o'qituvchining og'zaki tushuntirish ishlari doskada yozuvlar bilan mustahkamlanadi. Shu metod bilan o'quvchilarning tushunish darajasi tekshirib boriladi. Pedagogikada shartli ravishda darsning quyidagi elementlari ajratib ko'rsatilgan. Darsning boshlanishini tashkil etish o'z oldiga o'quvchilarni ishga ruhan tayyorlashni, xonada ish muhitini tashkil etishni maqsad qilib qo'yadi. O'quvchilarning bilim va ko'nikmasini tekshirish ular bilimining faollik darajasini aniqlashda katta ahamiyat kasb etadi. Yangi materialning kiritilishi o'qituvchi va o'quvchining yangi bilim va malakalari o'zlashtirishdagi birgalikdagi hamkorligiga tayanadi. Bunda o'quvchilarning yangi materialni o'zlashtirishdagi mustaqillik darajasini hisobga olish tavsiya etiladi. Yangi materialni mustahkamlash o'quvchilarning yangi materialni tushunishni tekshirish maqsadida olib boriladi. Avvalgi o'rgangan ma'lumotlar bilan aloqa o'rnatiladi.

Darsning yakuni o'quvchilarning darsdagi o'quv ishlarini, uy vazifasining ko'lami va xarakterini tahlil qilishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. Kar bolalar maktablarida darslar umumta'lim fanlar asosida xususiy va maxsus darslar bilan birgalikda olib boriladi. Umumta'lim va maxsus darslar darsning tuzilishini aniqlab beruvchi tipologiya asosida ko'riladi. Yangi bilim va malakalar bilan boyib boruvchi, bilimlarni tekshiruvchi va korreksiyalovchi darslar qandaydir birorta didaktik masalani hal qiladi. Uy vazifasi darsdan qo'lga kiritilgan bilimlarni mustahkamlaydi va o'quvchilarda mustaqil mehnat asoslarini rivojlantiradi. Kar

o'quvchilar o'zining uyga topshirilgan o'quv mehnatini rejalashtirishni, darslik orqali qo'lga kiritilgan materiallarni yig'ishni o'rganadilar. Uy vazifasini bajarish sifati talaygina omillarga bog'liq: Darsda o'quv materialining tushunarlik darajasi; o'quv ishining sinfdan va internatda o'zaro bog'liq bo'lishi; intemat sharoitida uy vazifasining tashkil etilishi; o'quvchilarning tayyorgarlik darajasi (bilimlarining sifati, nutq va fikrlash faoliyatining shakllanishi).

Kar bolalarni ta'lim vazifalari:

- Eshitishda nuqsoni bo'lgan bo'lgan o'quvchilarda ta'limga bo'lgan qiziqishni uyg'otish, ularning rivojlanish va mustaqil bilim olishiga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish uchun shart sharoitlar yaratish.

-Eshitishda nuqsoni bo'lgan shaxslarning dunyoqarashini shakllantirish va kengaytirish.

-Kar va zaif eshituvchi bolalar tafakkurning rivojlanishini ular imkoniyatlari hisobga olgan holda ta'minlash, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish.

-O'quv faoliyati ko'nikma va malakalarni shakllantirish, o'g'zaki va yozma nutqni rivojlantirish, maqsadga yo'naltirilgan ta'lim sharoitida kognitiv jarayonlarni faollashtirish.

-Kasbiy faoliyatga tayyorlash, zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda mehnat faoliyati uchun lozim bo'lgan tasavvur, ko'nikmalar va malakalarni rivojlantirish.

Eshitishda nuqsonga ega bo'lgan shaxsning ijtimoiy muhit bilan buzilgan bog'lanishlarni tiklash, individual xususiyatlarni hisobga olgan holda mehnat reabilitatsiyasini amalga oshirish, ijtimoiy maishiy moslashuvni ta'minlash, eshitish nuqsoniga ega shaxslarning barcha yosh guruhlari uchun yagona ta'lim muhitini tashkil etish. Kar va zaif eshituvchi bolalar bilan sog'lomlashtirish ishlarini olib borish, ularda rivojlanishning ikkilamchi nuqsonlarini paydo bo'lishini oldini olish, sog'lom psixologik muhitini yaratish. Eshitishda nuqsonlarga ega bo'lgan bolalar alohida yordamga muhtoj bolalar toifasiga kiradi, chunki bu nuqson bolaning umuman rivojlanib, kamol topib borishiga, dastur materiallarini o'zlashtirishga salbiy ta'sir ko'rsatadi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Surdopedagogika (D.A.Nazarova, Z.N.Mamarajabova).
2. Rahmanova V.S. Maxsus pedagogika (mutaxassislikka kirish). T: G'.G'ulom. 2005 y.

3. L.Mo‘minova, Sh.Amirsaidova va boshqalar Maxsus psixologiya -T.: fan va texnologiyalar. 2013.
4. P.Po‘latova, L.Nurmuxamedova, Sh.Amirsaidova Maxsus pedagogika – T. Fan va texnologiyalar .2014

